

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут психології і педагогіки
Кафедра теорії і методики виховання
Рівненський Православний Богословський Інститут
Української Православної Церкви Київського Патріархату

**Духовно-моральне
становлення молоді: пошуки
і перспективи**
*/матеріали науково-практичної
конференції викладачів та
студентів /*

5 грудня 2007

Рівне

**Духовно-моральне становлення молоді:
пошуки і перспективи.** *Матеріали науково-
практичної конференції викладачів та
студентів /* – Рівне: РДГУ, 2007. – 87с.

11. Георгій Солов'янов, протоієрей. Святитель Іоанн Златоуст, архієпископ Константинопольський // Православний вісник № 11. Київ 1983.
12. Святитель Іоанн Златоуст. Слава Богу за все. – Москва, 2005.
13. Николай Благоразумов, протоієрей. Святоотеческая хрестоматия. – Москва, 2001.
14. Питирим, митрополит. Слово в день празднования перенесения мощей святителя Иоанна Златоуста // Журнал московской патриархии. № 1. Москва 1988.

Павелків Роман Володимирович,
професор, доктор
психологічних наук, директор
Інституту психології і
педагогіки, проректор РДГУ.

Богословські погляди Іоанна Златоуста у побудові аксіологічної моделі індивідуальної свідомості молоді

Святий Іоанн, який отримав за своє духовне красномовство ім'я Златоустого, належить до сонму тих великих церковних світил, котрі прикрашали собою духовне небо вселенської Церкви у четвертому столітті після Різдва Христового. Варто відмітити, що з досягненням зовнішнього панування Святої Церкви у світі ще не закінчилась внутрішня боротьба з віджившими силами язичества, яке намагалося всіма силами підірвати християнство. Саме тоді коли буря еретичної омани набула найбільшої сили і загрожувала знищити Святу Церкву, на чолі її з'явилися такі значні постаті як Афанасій Великий, Василій Великий, Григорій Богослов і Іоанн Златоуст.

Постать Іоана Златоустого шанують на заході і на сході незалежно від віросповідання, який ще при житті за свою працю та подвижницьку діяльність отримав ім'я

Златоуст, що означає золоті уста.

Дивним, нелегким і незвичайним було життя Іоанна Златоуста, наповнене стражданнями і подвигом:

- після смерті матері відрікся від світу й прийняв постриг чернецтва;

- втеча у пустелю, де шість років він провів в самотності, в духовних подвигах молитвах, і самовдосконаленні;

- вигнання з Константинополя, де в наступну ніч після вигнання праведника стався сильний землетрус;

- повернення у столицю на прохання цариці Євдоксії, яка іменем Бога молила його повернутися в столицю, де він продовжував з новою силою викривати недоліки своєї пастви;

- знову заборона звершувати богослужіння та заслання у віддалене місто Кукуз, у Вірменії;

- продовження активного спілкування на засланні зі світом (з єпископами, монастирями);

- висилка в м.Пітіунт (теперішня Піцунда), на далекому березі Чорного моря (407р.). Св. Іоанн Златоустий не витримав цього переходу. Зморений стражданням, після трьохмісячної дороги, він помер у м.Комане. Останніми його словами були: „Слава Богу за все”. Через 30 років його нетлінні останки урочисто перенесли до Константинополя (438р.).

Св. Іоанн Златоустий залишився яскравим взірцем християнської самопожертви, терпіння і покорі волі Божій. Важкою і багатостраждальною була його життєва путь. Таким важким і скорботним буває життя всіх істинних християн, котрим сам Божественний вчитель сказав: „в мире будете иметь скорбь”. Пам'ять про Іоанна Златоуста збереглася як про блискучого проповідника, за його надзвичайний дар Богонатхненного слова. Його проповіді зціляли душі і надихали серця віруючих.

За його значущі праці Св.Церква називає Іоанна Златоуста учителем Вселенським. Основним у його богослов'ї

були постулати Заповідей Господніх, на кожній з яких будується все людське життя. Це ще раз доводить, що кожен бачить у цих заповідях своє, для кожного відкривається світ Божого слова завдяки і творам Іоанна Златоуста.

Наше сьогоденне суспільство, пройшовши земні спокуси побудови земного царства без Бога і досі пожинає трагічні наслідки цього. Так культурна криза в Україні як наслідок складної економічної та політичної ситуації в державі спричинила духовну деградацію суспільства, розмивання ціннісних орієнтирів та духовно-моральний занепад сучасної молоді. Тому особливі вимоги постають перед педагогами середньої та вищої школи, які мають здійснювати завдання виховання молоді на вищих зразках загальнолюдської моралі, на основі національно-патріотичних та християнських цінностей.

Сьогодні проблема моральності, духовності набуває особливої ваги як для психолого-педагогічної науки, так і для соціальної практики, оскільки мораль є однією із форм суспільної свідомості, системою поглядів, норм і оцінок поведінки людини, орієнтації її у світі цінностей.

Теперішній стан свідомості більшої частини людства наповнений емоціями неспокою, страху, агресії, прагненнями до володіння всім, що несе собою панування суб'єкт-об'єктних відносин у їх звершеній речовій формі. Такі ж відносини не залишають місця для відносин особистісних, високоморальних, духовних за своєю суттю. Тому у молоді варто виховувати ставлення до людей не як до засобу, а як до цілі, що сприятиме росту її індивідуальності та спрямованості на гуманні цілі. Слід постійно культивувати у особистості добродійну діяльність на засадах християнських цінностей. Готовність до добродійної діяльності передбачає подолання залежності, самолюбства, схильності до накопичення та понукання іншим.

У цьому контексті особливої уваги заслуговують проповіді Іоанна Златоуста щодо сповідання таких цінностей як **істинності, смислу, справедливості та**

корисності, духовної краси людського буття.

Тому в основу побудови аксеологічної моделі індивідуальної свідомості молоді можна покласти ідею акмеологічного моделювання особистості з позицій богословських ідей та постулатів Заповідей Господніх у трактуванні Іоанна Златоуста, що передбачає *співвіднесення функціональних особливостей індивіда, які характеризують його як суб'єкта діяльності, із змістовими особливостями людини, які конституують її як особистість.*

Змістова характеристика людини включає визначення її як особистості і зумовлюється спрямованістю її життєвих або ціннісно-сміслових відношень (С.Л.Рубінштейн, О.М.Леонтьєв, В.М.Мясищев, К.О.Абульханова-Славська, О.Г.Асмолов, М.Р.Гінзбург та ін.). При цьому зазначається, що динамічна система смислових утворень є конституюючою підвалиною особистості. Узагальненими формами смислових утворень виступають більш-менш усвідомлені мотиви, диспозиції, поведінка; частковими – інтереси, переконання, ідеали, нахили тощо, які виражають ставлення людини до навколишніх життєвих обставин з погляду їх відповідності потребам конкретного індивіда.

На нашу думку, *центральними теоретичними конструктами, що фіксують взаємозв'язки і взаємоперетворення в динамічній системі особистісних смислів, є ціннісно-сміслові (життєві) відношення, смислоутворювальний мотив і диспозиція поведінки.* Перший із них – відношення особистості – являє собою, за В.М.Мясищевим, „суб'єктивний, внутрішній, індивідуально-вибірковий бік її різноманітних зв'язків з різними сферами дійсності і з усією дійсністю в цілому. ... Психічні особистісні відношення людини (потреби, інтереси, ідеали) є внутрішнім потенціалом її діяльності, переживань і поведінки ...”. Ціннісно-сміслові психічне відношення є не лише найширшим за обсягом поняттям стосовно інших понять, які акумулюють в собі особистісні смисли діяльності, а й репрезентує якісну специфіку, природу чи зміст об'єктивно-

суб'єктивного зв'язку людини з умовами її існування. Пройматись ставленням до чогось – означає реально перебувати у якомусь зв'язку до об'єкта ставлення. „Найвищий ступінь психічного розвитку людини – її свідомість – є найбільш складне, найбільш досконале, історично зумовлене відношення її до дійсності”. Тільки свідомість створює людині можливість практично оволодіти своїми життєвими відношеннями, вибудувувати їх доцільно, згідно зі своїми ціннісними уявленнями. Отже, визначити своє ставлення до чогось – значить заявити, що я вважаю прийнятним, цінним для себе, а що відкидаю як ціннісне чуже, недопустиме, негідне мене.

Отже, *оволодіння індивідом своєю мотиваційно-смісловою сферою означає її усвідомлення, котре виступає механізмом самовизначення особистості. Результатом такого усвідомлення є трансформація особистісних смислів у ціннісні орієнтації, що становлять найвищий рівень диспозиційної саморегуляції поведінки.*

Відправним пунктом при побудові **аксіологічної моделі індивідуальної свідомості** молодшої людини має бути системний аналіз індивідуальної свідомості, який дає змогу виокремити базові ціннісні орієнтації особистості в структурі її життєдіяльності, які ієрархізуються за мірою включеності людини в суспільні відносини. Визначеним при цьому рівням „індивід”, „група”, „суспільство” відповідають ціннісні орієнтації, що виражають спрямованість особистості на ту чи іншу духовну цінність, яка реалізується в конкретній соціальній ситуації.

Цінністю функціонування індивіда в групі виступає добро як об'єктивна основа моральної за змістом і сумісної за формою діяльності. О.Кульчицький вважає, що добро охоплює „засяг любові до самого себе, любові до ближніх та єдність людини зі світом і дійсністю”, об'єктивно „добро – це скерованість на вищу вартість, зло – на нижчу”. Тільки в умовах внутрішньогрупової взаємодії з'являється феномен морального вибору, оскільки у взаємодіючих осіб реально

складається індивідуальна ієрархія цінностей.

Вершиною цінністю людської екзистенції, що стверджує її суспільну вартість з огляду на унікальний творчий внесок людини як індивідуальності, є краса. Остання трактується як вільний вияв досконалості, що викликає до себе „безкорисливий інтерес” (І. Кант). Краса, за Гегелем, постає як „чуттєве просвітлення ідеї”. Тому красу вбачаємо там, де ідеальний образ пронизує собою реальну дійсність, „підтягуючи” її до вершин духу.

Присвоєння особистістю цих цінностей пов'язане з ієрархізацією смислоутворювальних мотивів діяльності. А це означає, що достотне самовизначення особистості потребує відповіді на запитання „Для чого?”, яку індивід отримує, усвідомлюючи мотив, пов'язаний з тією чи іншою духовною цінністю – істини, добра, краси та ін.

Використовуючи ідею О.Г.Асмолова про установку (різновид диспозиції) як стабілізатор діяльності, пов'язану з тим чи тим її об'єктивним фактором, можна визначити таку систему диспозиційних (смыслових) утворень особистості. По-перше, це – смислові й часові цілі життєдіяльності, пов'язані з фундаментальними цінностями буття. *Смислові установки, які відповідають рівневі цілісної життєдіяльності і мають суспільне значення, ми символічно назвали компонентом „буду”.* У феноменологічному плані цей компонент відкривається переживаннями естетичного гатунку – медитації, екстазу, натхнення та ін. *На рівні колективу функціонують цільові установки, оскільки спільна мета є його конституюючим, згуртовуючим фактором* (А.В.Петровський та ін.). Умови його функціонування породжують компонент „мушу”, *що інтегрує морально-смыслові переживання особистості (почуття відповідальності, совість).* Рівень індивідуальної діяльності забезпечується операціональними установками особистості і виявляється в компоненті „треба”, який реалізується в нормовідповідній поведінці і супроводжується переживаннями обов'язку, честі, провини, самоповаги,

самовдоволення.

Розгляд системи смислових утворень особистості був би неповним без урахування своєрідної надбудови над уже названими феноменами. Йдеться про вихід людини з царства необхідності – соціоморфних „треба”, „мушу”, „буду” – в царство абсолютної духовної свободи, де індивід сягає повноти переживання своєї єдності з Космосом і внутрішню гармонію. У такому стані – стані прийняття Благодаті – людина відчуває довіру до світу та об'єктивованих у ньому можливостей як до наданого Абсолютом (Універсумом, Богом) шансу для подальшого духовного зростання. Відповідна психічна готовність – **супердиспозиція „приймаю”** – полягає в одкровенні істинної мети життя, що становить, за М.О.Бердяєвим, „повернення до містерії Духу, в якому Бог народжується в людині і людина народжується в Бозі”.

Отже, верховною цінністю людської екзистенції є благо, зрозуміле як позитивний зміст буття взагалі, пов'язаного з розвитком його різнобічних потенцій, звільненням його продуктивних засад, реалізацією його призначення. Абстрактно-теоретична ідея блага в теологічній, послідовно суб'єктній, на нашу думку, традиції трансформується в поняття благодаті, що виступає як „особлива властивість і сила Всевишнього, яка виявляється щодо людини як дар, еманация Універсуму в людську універсальність. Відчуття благодаті переживається як покликання – запрошення реалізувати своє покликання, відбутися як особистість, що сповняє власне унікальне, а тому й незамінне, призначення у світі. Ось як про це пише М.С. Пек: *„Поклик благодаті – це ... своєрідне висунення, оскільки вона підносить людину на вищі сходи відповідальності і духовної могутності. Усвідомити, що на тобі благодать Божа, що ти близький до Бога, – означає постійно відчувати внутрішній спокій і мир, мало кому доступний. З іншого боку, це знання і це відчуття накладають на нас величезну відповідальність: близька до Бога людина зобов'язана бути*

активним провідником Його волі на землі. Поклик благодаті обіцяє життя, сповнене повсякчасних турбот, життя, присвячене беззавітному служінню і, якщо треба, і жертвенності. Це поклик перейти від духовного немовлятва до духовної зрілості” *Відданість справі, „служіння” – світський шлях до спасіння душі, тобто очищення її від усього несправжнього, минулого, що віддаляє її від Вищої Досконалості – Бога та його відблиску в естві кожної людини – її Внутрішньому Я.* Переводячи наші дещо метафоричні міркування на мову „сухої психології” висновуємо, що *підсвідома диспозиція "передчуваю"* („підсвідомий Бог, за В. Франклом, „внутрішній локус оцінювання”, за К.Роджерсом, архетипи „колективного несвідомого”, за К.Юнгом, та ін.) *опосередковано, через переважно усвідомлені диспозиції ціннісного характеру ("треба", "мушу", "буду") переходить (або не переходить) у надсвідому супердиспозицію "приймаю",* що репрезентує духовне сходження (дорогу) особистості до висот Досконалості (тотожність Абсолюту).

Що цей шлях не простий і не кожен його долає, „бо багато званих, та мало обраних” (Мат. 22, 14), залежить, мабуть, від помилок розуму, загалом – від ілюзорної свідомості, яка часто-густо вводить в оману індивіда щодо того, що є для нього істинним благом. Слушним є застереження Г.О.Балла від ототожнення психологічної свободи як об’єктивно фіксованого стану або властивості особистості від суб’єктивного почуття свободи, самовідчуття людини. Для згаданого автора ідеалом психологічної свободи є оптимальне для даної людини поєднання напрямів активності з відповідними компонентами структури особистості. При цьому „індивідуальний варіант смислу життя знаходить ... своє місце в ієрархізованому ціннісному просторі”. Саме тому розширення свідомості, її інтеграція з несвідомим (підсвідомим і надсвідомим) вважається кінцевою метою ефективної психотерапії, критерієм духовного здоров’я особистості.

Використана література

1. Деяння апостолов. – М., 1980.
2. Полное собрание творений Св.Иоанна Златоуста в 12-ти томах. Том первый. Книга вторая. – М., Православная книга, 1991.
3. А.П. Лопухин. Жизнь и труды Св. Иоанна Златоуста архиепископа константинопольского. Изд-во С.-Петербургской Духовной Академии, 1998.
4. Карпенко З.С. Герменевтика психологічної практики. – К.: РУТА, 2001. – 160с.

Сявінова Наталія Степанівна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і
методики виховання РДГУ*

Психолого педагогічні та християнські основи духовно-морального становлення особистості

Перебуваючи у процесі ціннісних перетворень, сучасне суспільство стоїть на перехресті двох шляхів. Один з них веде до духовної деградації, зневірення, втрати особистісних ідеалів, інший – до духовно-морального відродження цілої нації. Ступивши на перший шлях, людина дбає лише про матеріальне благополуччя, забуває про своє духовно-моральне становлення. Поза її свідомістю залишаються беззаперечні слова Святого Письма: „Яка ж користь людині з того, що здобуде весь світ, але душу свою занепасть?...” (Матв.16.26) [1].

Основне завдання вихователів, і духовних і світських, поставити своїх вихованців на шлях формування високої духовності, підготувати до „складання духовного іспиту” тут на землі, задля життя вічного.

Зміст

Дем'янюк Т. Д. Духовна школа Іоанна Золотоустого...	3
Прот. Швець І.Ф. Уроки святості великого учителя і святителя церкви Іоанна Золотоустого.....	7
Павелків Р.В. Богословські погляди Іоанна Златоуста у побудові аксіологічної моделі індивідуальної свідомості молоді.....	15
Савінова Н.С. Психолого педагогічні та християнські основи духовно-морального становлення особистості	23
Лучанін С. Святитель Іоанн Золотоустий – біблійний герменевт та екзегет.....	31
Євтушок І., Євтушок Н. Виховання духовно-моральних цінностей особистості засобами музичного мистецтва.....	35
Швець Д. Вплив св. Іоанна Золотоустого на суспільно-політичні реалії його доби.....	42
Кособуцька Г. П. Святий Іоанн Золотоустий як взірець добродіяння для сучасної молоді.....	47
Наумчук Г.І. Формування духовності особистості майбутнього вчителя.....	55
Савінов Я. Християнський ідеал духовно розвиненої особистості у настановах Іоанна Золотоустого.....	65
Лозицька К. Національно-патріотичне виховання як фактор формування духовності підлітка.....	70
Ціпан Т. С. Формування морально-духовних цінностей підлітків в умовах дитячо-юнацьких об'єднань.....	74
Лидрійчук О. Формування духовно – моральних якостей підлітків у позаурочний час.....	82